

Sygn. akt I UK 477/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 sierpnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Halina Kiryło

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania F. P.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w O.
o prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 12 sierpnia 2015 r.,
skargi kasacyjnej Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 2 lipca 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 20 grudnia 2013 r. Sąd Okręgowy w O. zmienił decyzją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w O. z dnia 22 czerwca 2012 r. i przyznał F. P. prawo do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy od dnia 23 lutego 2012 r. na stałe.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia. Decyzją z dnia 4 sierpnia 2010 r. organ rentowy odmówił wnioskodawcy prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Wyrokiem z dnia 23 marca 2011 r. Sąd Okręgowy w O. zmienił powyższą decyzję i przyznał wnioskodawcy prawo do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy od 14 kwietnia 2010 r. do 30 kwietnia 2012 r. Wyrokiem z dnia 11 stycznia 2012 r. Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji i oddalił odwołanie wnioskodawcy. W dniu 20 lutego 2012 r. wnioskodawca - w trybie art. 114 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 748, dalej jako ustawa o emeryturach i rentach) - wniósł o wznowienie postępowania zakończonego decyzją z dnia 4 sierpnia 2010 r. Organ rentowy potraktował ten wniosek jako nowy wniosek o przyznanie prawa do świadczenia rentowego. Decyzją z dnia 22 czerwca 2012 r., stanowiącą przedmiot zaskarżenia w niniejszej sprawie, odmówiono wnioskodawcy prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, gdyż niezdolność ta powstała u wnioskodawcy od dnia 5 marca 2012 r., a zatem później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania okresów ubezpieczenia, o których mowa w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach. Na podstawie dowodu z opinii biegłych o specjalnościach adekwatnych do występujących u wnioskodawcy schorzeń, Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca jest trwale częściowo niezdolny do pracy, a niezdolność ta powstała przed dniem 25 sierpnia 2011 r., tj. nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania ostatniego okresu ubezpieczenia.

Przy takich ustaleniach Sąd ten uznał, że wnioskodawca spełnia przesłanki prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy określone w art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach.

Wyrokiem z dnia 2 lipca 2014 r. Sąd Apelacyjny, w uwzględnieniu apelacji organu rentowego, zmienił powyższy wyrok i oddalił odwołanie wnioskodawcy.

Sąd odwoławczy zakwestionował poczynione przez Sąd pierwszej instancji ustalenie, że niezdolność do pracy powstała u wnioskodawcy przed dniem 25 sierpnia 2011 r., tj. nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania ostatniego okresu ubezpieczenia (25 lutego 2010 r.).

Sąd drugiej instancji, powołując się na pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 stycznia 2009 r., I UK 209/08, zgodnie z którym

prawomocne orzeczenie w sprawie o rentę z tytułu niezdolności do pracy wiąże co do braku niezdolności do pracy za czas do wydania wyroku, gdy sąd dokonał takiej oceny (art. 366 w związku z art. 365 § 1 k.p.c. i art. 57 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach), zajął stanowisko, że istnienie prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 11 stycznia 2012 r., ustalającego, iż wnioskodawca nie spełnia przesłanki określonej w art. 57 ust. 1 pkt 1 tej ustawy (nie jest osobą niezdolną do pracy), wyklucza możliwość ustalenia daty powstania tej niezdolności przed dniem wydania prawomocnego orzeczenia odmawiającego prawa do renty. Skarga wnioskodawcy o wznowienie postępowania zakończonego tym wyrokiem została odrzucona postanowieniem Sądu Apelacyjnego z dnia 11 września 2012 r., jako nieoparta na ustawowej podstawie wznowienia. W tej sytuacji zbędne było prowadzenie postępowania dowodowego dla ustalenia, czy niezdolność wnioskodawcy do pracy powstała przed dniem 25 sierpnia 2011 r. Sąd odwoławczy stwierdził nadto, że wobec istnienia prawomocnego wyroku z dnia 11 stycznia 2012 r. organ rentowy prawidłowo potraktował wniosek złożony w trybie art. 114 ustawy o emeryturach i rentach jako nowy wniosek o świadczenie rentowe.

W skardze kasacyjnej Prokurator Generalny zarzucił naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie: 1) art. 366 w związku z art. 365 k.p.c., polegające na oczywiście błędnym przyjęciu, iż wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 11 stycznia 2012 r. wyklucza rozstrzygnięcie o tym, czy w okresie po dniu 4 sierpnia 2010 r. a przed dniem 25 sierpnia 2011 r. wnioskodawca był niezdolny do pracy, podczas gdy treść tego wyroku jednoznacznie stwierdza, że ubezpieczony nie był niezdolny do pracy wyłącznie do dnia wydania przez organ rentowy objętej tym wyrokiem decyzji, tj. do dnia 4 sierpnia 2010 r., zatem okres późniejszy nie był w ogóle rozważany w kontekście orzekania o niezdolności wnioskodawcy do pracy i prawidłowe odczytanie wskazanego wyroku nie stwarzałoby samoistnej przesłanki do wydania orzeczenia uwzględniającego apelację i oddalającego odwołanie; 2) art. 382 k.p.c. polegające na oczywiście błędnym oparciu zaskarżonego wyroku na mocy wiążącej wyroku z dnia 11 stycznia 2012 r., bez uwzględnienia jego treści, podczas gdy prawidłowe zastosowanie powołanego przepisu i odmówienie wyrokowi z dnia 11 stycznia

2012 r. waloru mocy wiążącej w stosunku do okresu pomiędzy 4 sierpnia 2010 r. a 25 sierpnia 2011 r. uniemożliwiłoby wydanie orzeczenia reformatoryjnego.

Wskazując na powyższe zarzuty skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna okazała się usprawiedliwiona.

Niezasadny jest zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. Przepis ten stanowi, że sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że art. 382 k.p.c. może być samodzielną podstawą skargi kasacyjnej tylko w razie wykazania przez skarżącego, że sąd drugiej instancji bezpodstawnie pominął część materiału zebranego w postępowaniu przed sądami obu instancji. Natomiast w jego płaszczyźnie nie leży trafność oceny tego materiału (por. np. wyroki z dnia 3 lutego 2012 r., I UK 290/11, OSNP 2013 nr 1-2, poz. 16 i z dnia 27 stycznia 2015 r., II PK 65/14, LEX nr 1663405). Wbrew twierdzeniu skarżącego, Sąd drugiej instancji nie pominął treści wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 11 stycznia 2012 r., ale uznał, że skoro wyrok ten rozstrzygał o braku niezdolności skarżącego do pracy jako przesłance prawa do renty, to jego istnienie wyklucza możliwość ustalenia daty powstania tej niezdolności przed dniem wydania prawomocnego orzeczenia odmawiającego prawa do świadczenia rentowego.

Zasadny okazał się natomiast zarzut obrazy art. 366 w związku z art. 365 k.p.c.

W myśl art. 366 k.p.c. wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Z kolei zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c., orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. W judykaturze Sądu Najwyższego przyjmuje się, że moc wiążąca orzeczenia może

być rozważana tylko wtedy, gdy rozpoznawana sprawa jest inna niż ta, w której wydano poprzednie orzeczenie oraz gdy kwestia rozstrzygnięta innym wyrokiem stanowi zagadnienie wstępne. Walor prawny rozstrzygnięcia (osądzenia) zawartego w treści prawomocnego orzeczenia jest ściśle związany z powagą rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.) i występuje w nowej sprawie pomiędzy tymi samymi stronami, choć przedmiot obu spraw jest inny. W nowej sprawie nie może być wówczas zastosowany negatywny (procesowy) skutek powagi rzeczy osądzonej, polegający na niedopuszczalności ponownego rozstrzygnięcia tej samej sprawy. Występuje natomiast skutek pozytywny (materialny) rzeczy osądzonej, przejawiający się w tym, że rozstrzygnięcie zawarte w prawomocnym orzeczeniu (rzecz osądzona) stwarza stan prawny taki, jaki z niego wynika. Sądy rozpoznające między tymi samymi stronami nowy spór muszą przyjmować, że dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak przyjęto to w prawomocnym, wcześniejszym wyroku, a więc w ostatecznym rezultacie procesu uwzględniającym stan rzeczy na datę zamknięcia rozprawy. W kolejnym postępowaniu, w którym pojawia się ta sama kwestia, nie może ona być już ponownie badana. Związanie orzeczeniem oznacza zatem zakaz dokonywania ustaleń sprzecznych z uprzednio osądzoną kwestią, a nawet niedopuszczalność prowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego (por. wyrok z dnia 27 marca 2014 r., III UK 115/13, LEX nr 1554419 i powołane w nim orzeczenia).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje zapatrywanie, że wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku dotyczy związania wyłącznie sentencją, a nie uzasadnieniem wyroku oraz że sądu nie wiążą ustalenia i oceny wyrażone w uzasadnieniu wyroku innego sądu, czyli przesłanki faktyczne i prawne przyjęte za jego podstawę, gdyż zakresem prawomocności materialnej jest objęty ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie jego przesłanki (por. wyrok z dnia 28 czerwca 2013 r., I UK 29/13, LEX nr 1555186 i przywołane w nim orzecznictwo). Wyrażany jest jednak także pogląd, że chociaż powagą rzeczy osądzonej objęta jest w zasadzie jedynie sentencja wyroku, a nie jego uzasadnienie, to rozciąga się ona również na motywy wyroku w takich granicach, w jakich stanowią one konieczne uzupełnienie rozstrzygnięcia, niezbędne dla wyjaśnienia jego zakresu. W szczególności, powagą rzeczy osądzonej mogą być objęte ustalenia faktyczne w takim zakresie, w jakim

indywidualizują one sentencję jako rozstrzygnięcie o przedmiocie sporu i w jakim określają istotę danego stosunku prawnego. Chodzi jednak tylko o elementy uzasadnienia dotyczące rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, w których sąd wypowiada się w sposób stanowczy, autorytarny o żądaniu. Tak zwanej prekluzji ulega więc tylko ten materiał procesowy, który dotyczy podstawy faktycznej w zakresie hipotezy normy materialnoprawnej zastosowanej przez sąd, natomiast twierdzenia i dowody dotyczące innej podstawy prawnej są dla konkretnej sprawy obojętne (por. wyroki z dnia 14 listopada 2013 r., II PK 188/12, OSNP 2014 nr 10, poz. 141 oraz z dnia 11 lutego 2014 r., I UK 329/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 69 i szeroko powołane w nich orzecznictwo).

Wydaje się, że Sąd drugiej instancji odwołał się do pierwszego z zaprezentowanych wyżej poglądów. Pomiął jednak specyfikę postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, które są sprawami cywilnymi jedynie w ujęciu formalnym (art. 1 k.p.c.). Postępowanie sądowe w tych sprawach ma charakter odwoławczy, gdyż inicjowane jest wniesieniem odwołania od decyzji organu rentowego, pełniącego jedynie rolę pozwu podlegającego regułom zwykłego postępowania procesowego. Przedmiotem postępowania w sprawach o świadczenia z ubezpieczeń społecznych jest zatem co do zasady kontrola decyzji organu rentowego według stanu rzeczy z chwili jej wydania. W sprawach o rentę z tytułu niezdolności do pracy znajduje to wprost potwierdzenie w obowiązujących od dnia 1 stycznia 2005 r. przepisach art. 477⁹ § 2¹ i 3¹ oraz art. 477¹⁴ § 4 k.p.c. Jednak również w poprzednim stanie prawnym Sąd Najwyższy niejednokrotnie podkreślał, że spełnienie warunków do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy po wydaniu decyzji przez organ rentowy uzasadnia jej zmianę tylko w tych wyjątkowych wypadkach, w których występuje oczywistość prawa do świadczenia i pewność co do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez organ rentowy. Inna wykładnia prowadziłaby bowiem do zmiany charakteru postępowania rentowego z administracyjno-sądowego na wyłącznie sądowy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1998 r., II UKN 555/97, OSNAPiUS 1999 nr 5, poz. 181; z dnia 20 maja 2004 r., II UK 395/03, OSNP 2005 nr 3, poz. 43 oraz z dnia 4 lipca 2007 r., II UK 280/06, OSNP 2008 nr 17-18, poz. 260).

W stanie prawnym obowiązującym przed dniem 1 stycznia 2005 r. praktyką sądów było jednak prowadzenie postępowania dowodowego i rozstrzygnięcie o niezdolności do pracy za okres do chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.). W takim wypadku osądzenie sprawy obejmowało niezdolność do pracy lub jej brak aż do wyrokowania w sprawie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2005 r., I UK 93/04, OSNP 2005 nr 16, poz. 254). Takiej sytuacji dotyczy także pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 stycznia 2009 r., I UK 209/08 (OSNP 2010 nr 13-14, poz. 173), w myśl którego prawomocne orzeczenie w sprawie o rentę z tytułu niezdolności do pracy wiąże co do braku niezdolności do pracy za czas do wydania wyroku, gdy sąd dokonał takiej oceny. Opierając się na tym poglądzie, Sąd drugiej instancji nie wyprowadził jednak z niego właściwych wniosków. Tymczasem z zastrzeżenia „dokonania przez sąd takiej oceny” wynika, że w kolejnej sprawie o rentę nie jest możliwe rozstrzygnięcie o tym, o czym rozstrzygnięto już w poprzedniej sprawie, czyli o braku prawa do renty wobec niestwierdzenia niezdolności do pracy na datę wyrokowania. Jeżeli jednak przedmiotem ustaleń i oceny sądu nie był stan zdolności ubezpieczonego do pracy po dacie wydania przez organ rentowy zaskarżonej decyzji, to normy art. 366 i art. 365 § 1 k.p.c. nie obejmują uprzedniego osądzenia sprawy co do braku niezdolności do pracy na moment wyrokowania. W tym miejscu należy przywołać także pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia z dnia 20 stycznia 2011 r., I UK 239/10 (LEX nr 738532), zgodnie z którym od dokonania z dniem 1 stycznia 2005 r. zmian procedury cywilnej, zakres prawomocności wyroku w sprawie o rentę z tytułu niezdolności do pracy obejmuje tylko istnienie okoliczności uzasadniających przyznanie prawa do renty na dzień wydania przez organ rentowy zaskarżonej decyzji (art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c.). Sąd nie powinien bowiem poddawać analizie okoliczności dotyczących stanu zdolności do pracy, które wystąpiły po dacie decyzji organu rentowego.

Sąd drugiej instancji kwestii tej w ogóle nie rozważał, zaś skarżący twierdzi, że w poprzedniej sprawie zakończonej wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 11 stycznia 2012 r. przedmiotem rozstrzygnięcia objęta była wyłącznie zdolność wnioskodawcy do pracy na datę wydania decyzji z dnia 4 sierpnia 2010 r.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.